

Nina DRAKIĆ*

EKONOMSKE SLOBODE I MEĐUNARODNA RAZMJENA

Jedina sloboda koja zaslužuje to ime je ona u postizanju našeg vlastitog dobra na način na koji mi to želimo, sve dotle dok ne pokušavamo da to isto uskratimo drugima ili ih ometamo u njihovim naporima da to postignu.

John Stuart Mill

UVOD

Vrijednost slobode danas je priznata kao glavna osobina modernog svijeta. Sloboda je pravo na samostalno donošenje odluka o svim aspektima života jednog čovjeka, pod uslovom da se poštuje sloboda drugih. Kao najfundamentalnije, danas se sve više izdvajaju ekonomske slobode.

Adam Smit je još 1776. godine, u djelu „Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda”, dao teorijsku osnovu konceptu ekonomskih sloboda, smatrajući da su uzroci ekonomskog blagostanja slobodna međunarodna razmjena i na njoj zasnovana podjela rada. Slobodna tržišna aktivnost predstavlja osnovni pokretač razvoja, pri čemu slobodni pojedinci koji na tržištu zadovoljavaju i prate svoje interese postaju nosioci razvoja. Prateći svoje interese, oni na najbolji način zadovoljavaju i interese društva u cjelini. Adam Smit (kao i kasnije Hajek, Fridman i Nort) naglašava suštinski značaj tržišnih institucija koje omogućavaju slobodnu razmjenu.

* USAID WTO Accession Project

Šta su ekonomske slobode? Zbog čega su one značajne? Zašto se još od vremena Adama Smita pa do danas ističe značaj slobodne razmjene? Koje su koristi od slobodne razmjene za potrošača, proizvođača, ekonomiju u cjelini? Da li možemo govoriti o ekonomskim slobodama u slučaju odsustva slobodne međunarodne razmjene? Ovo su samo neka od pitanja koja će biti predmet ovog rada.

EKONOMSKE SLOBODE – POJAM I MJERENJE

Veliki broj debata o ekonomskim slobodama stvorio je i mnoge definicije ovog pojma. Prema Hayek-u, ekonomska sloboda predstavlja mogućnost nesputanog djelovanja pojedinca, odsustvo državne prinude i prisile, odsustvo ograničavanja izbora i djelovanja u proizvodnji i potrošnji dobara i usluga¹.

Po Friedman-ovom mišljenju sastavni dio integralne slobode pojedinca čini ekonomska sloboda koja podrazumijeva određene ekonomske, društvene i političke uslove: „Suštinski dio ekonomske slobode je sloboda da biramo kako ćemo upotrijebiti naš prihod; koliko da potrošimo na sebe i na koje stvari; koliko da uštedimo i u kom obliku; koliko da damo drugom i kome”. Iskustvo (ne)slobode u svom ekonomskom ispoljavanju Friedman potkrepljuje sledećim primjerima kada građanin Velike Britanije, koji poslije Drugog svjetskog rata nije smio da provede godišnji odmor u SAD zbog kontrole kursa, nije bio ništa manje lišen osnovne slobode nego građanin SAD, kome je, zbog političkih uvjerenja, uskraćena prilika da provede godišnji odmor u Rusiji. Prvo je bilo ekonomsko ograničenje slobode, drugo političko, a u stvari nema bitne razlike. Ili pak kada je građanin SAD, koji je bio zakonom prinuđen da izdvoji oko 10% svog dohotka za određenu vrstu penzijskog staža koji je Vlada nametnula, lišen odgovarajućeg dijela vlastite slobode.

Međutim, ne samo da ekonomske slobode pripadaju slobodi u širem smislu već one i vremenski prethode drugim slobodama. Zbog toga se može reći da one predstavljaju temelj drugim aspektima ispoljavanja slobode. Jer ukoliko nema ekonomskih sloboda, ne može biti ni drugih sloboda. Ukoliko polje privatnosti u sebe ne uključuje ekonomski aspekt ispoljavanja slobode, ne može se govoriti da je neko u pravom smislu slobodan, ili da bar posjeduje osnovnu pretpostavku cjelokupne slo-

¹ Izvor: Hayek A. Friedrich, *Poredak slobode*, Global book, Novi Sad 2000.

bode. Ako individua ne može da se brine o sopstvenoj egzistenciji na način koji sama želi – što uključuje svojevóljno planiranje ekonomskih aktivnosti radi preživljavanja – i ako joj je pri tome ukinuta svaka sloboda izbora, zato što o ekonomiji i zapošljavanju misli neko drugi, takva individua je krajnje neslobodna. Nijedno polje sloboda nije važnije od drugog, zbog toga što je sloboda jedinstvena i nedjeljiva.

Da bi ekonomska sloboda mogla da se ostvari, neophodni su određeni uslovi koji je čine mogućom. To su: privatna vlasnička prava, sloboda ugovora i niski porezi. Ovi uslovi predstavljaju pretpostavke ekonomske slobode. Privatna vlasnička prava garantuju onom ko ih posjeduje određenu samostalnost u odnosu na druge pojedince i državu u cjelini. Sloboda ugovora omogućava slobodnu razmjenu na tržištu i na taj način i sama čini jedan od preduslova slobodnog tržišta. Niski porezi, pak, upućuju na koncept minimalne države koja oporezuje svoje stanovništvo samo u onoj nužnoj mjeri koja je potrebna za njeno funkcionisanje.

Pored ovih osnovnih preduslova ekonomskih sloboda, neophodno je uvesti još neke njihove činioce na osnovu kojih je moguće njihovo procjenjivanje i mjerenje. *Heritage Foundation* i *Fraser Institute* predstavljaju renomirane institucije koje se bave procjenom i mjerenjem stanja ekonomskih sloboda u svijetu.

Heritage Foundation u svojim publikacijama navodi da ekonomske slobode predstavljaju „odsustvo državne prinude i ograničenja u proizvodnji, distribuciji i potrošnji roba i usluga”. Pri tome se naglašava da je prinuda dozvoljena samo do onoga nivoa koji omogućava zaštitu i održavanje same slobode.

Sastavni elementi ekonomskih sloboda prema publikaciji EFW² (Economic Freedom of the World), koju izdaje *Fraser Institute*, lični su izbor; dobrovoljna razmjena; slobodna konkurencija i zaštita ličnosti i svojine. Oni dalje smatraju da su: „...institucije i politike konzistentne sa ekonomskim slobodama kada pružaju infrastrukturu za slobodnu razmjenu i štite vlasnička prava”. Naglašava se i zaštita privatne svojine i obezbjeđenje ugovora. Pristup stabilnom novcu jedan je od ključnih elemenata. Pored toga, prema *Fraser Institute*, ekonomske slobode zahtijevaju: „...uzdržavanje države od aktivnosti koje ometaju slobodan izbor i razmjenu; kao i slobodu ulaska i konkurencije na tržištu. Ekonomske slo-

² Izvor: Gwartney, J., Lawson, R., *Economic Freedom of the World: 2003 Annual Report*, The Fraser Institute, Vancouver 2003.

bode se narušavaju kada porezi; državna potrošnja i regulacija zamjenjuju lični izbor; slobodnu razmjenu i tržišnu koordinaciju. Restrikcije koje ometaju ulazak u biznis unazađuju ekonomske slobode”.

Uporedo sa razvojem koncepta ekonomskih sloboda, javljala se i potreba za njihovim mjerenjem. Osnovni razlozi za mjerenje ekonomskih sloboda su:

- kvantifikacija uticaja ekonomskih sloboda na ekonomski rast i razvoj;
- kvantifikacija uticaja ekonomskih sloboda na ostale ekonomske varijable koje takođe utiču na ekonomski rast i razvoj;
- upoređivanje nivoa ekonomskih sloboda po raznim zemljama i izrada komparativnih analiza;
- izrada vremenskih serija rasta i razvoja u odnosu na dostignuti nivo ekonomskih sloboda;
- analiza institucionalnog razvoja i alternativnih vrsta pravila na ekonomski razvoj.

Široko prihvaćeno analitičko oruđe za mjerenje ekonomskih sloboda predstavlja Indeks ekonomskih sloboda.

Economic Freedom Network u saradnji sa *Fraser Institute* publikuje Economic Freedom of the World (EFW), godišnju publikaciju Indeksa ekonomskih sloboda. EFW Indeks se publikuje od 1996. godine i pokriva period od 1970. godine. Sastoji se od 38 pokazatelja koji kvantifikuju usklađenost državnih institucija i pravila sa konceptom ekonomskih sloboda. Rangiranje se vrši na skali od 0 (neslobodno) do 10 (apsolutno slobodno). Osnovne potkategorije EFW Indeksa su:

1. Veličina države (Vlade);
2. Zakonska struktura i zaštita vlasničkih prava;
3. Pristup stabilnom novcu;
4. Sloboda međunarodne razmjene;
5. Regulacija kapitala, radne snage i biznisa.

Heritage Foundation i *Wall Street Journal*, od 1995. godine, takođe publikuju Indeks ekonomskih sloboda, na osnovu deset indikatora. To su:

- Trgovinska politika;
- Fiskalna ograničenja;
- Državna intervencija;
- Monetarna politika;

- Kapitalni tokovi i strane investicije;
- Bankarstvo i finansije;
- Cijene i plate;
- Svojinska prava;
- Regulacija;
- Siva ekonomija.

Zemlje se rangiraju na skali od 1 do 5. U zavisnosti od prosječne ocjene, zemlje se rangiraju na sljedeći način: do 1.95 – slobodne; 2.00-2.95 – uglavnom slobodne; 3.00 – 3.95 – uglavnom neslobodne i 4 i više – neslobodne.

Bez obzira na metodološke razlike, ova dva indeksa su visokokorelisana, ali zbog dužeg perioda koji pokriva, kao i manjeg nivoa subjektivnosti, EFW Indeks se smatra adekvatnijim za korišćenje u akademske svrhe.

Prema poslednjem izvještaju Heritage Foundation za 2007. godinu, rangirano je 156 zemalja. Najbolje rangirane, tj. zemlje sa najvećim stepenom ekonomskih sloboda su: Hongkong, Singapur, Australija, SAD, Novi Zeland, Velika Britanija, Irska, Luksemburg, Švajcarska i Kanada, a zemlje sa najmanjim stepenom ekonomskih sloboda su: Angola, Iran, Republika Kongo, Turkmenistan, Burma, Zimbabve, Libija i Kuba (pogledati tabelu 1).

Fraser Institute je u Izvještaju za 2007. godinu rangirao 141 zemlju. Najslobodnije su: Hongkong, Singapur, Novi Zeland, Švajcarska, SAD, Velika Britanija, Kanada, Estonija, Irska i Australija, dok su najslabije rangirane zemlje: Burundi, Venecuela, Centralnoafrička Republika, Republika Kongo, Angola, Demokratska Republika Kongo, Burma i Zimbabve (pogledati tabelu 1).

MEĐUNARODNA RAZMJENA – KOMPONENTA OSTVARIVANJA EKONOMSKIH SLOBODA

Slobodna međunarodna razmjena jedan je od bitnih faktora koji određuje nivo ekonomskih sloboda u jednom društvu. Stepem u kojem država utiče na međunarodnu razmjenu direktno utiče na mogućnost pojedinaca da ostvari svoje ekonomske ciljeve. Ograničavanje slobodne međunarodne razmjene ograničava ekonomske slobode jer onemogućava korišćenje resursa na najefikasniji mogući način.

Tabela 1. Najbolje i najslabije rangirane zemlje po indeksu ekonomskih sloboda³

Rang	Zemlja	Heritage Indeks	Rang	Zemlja	Fraser Indeks
1.	Hongkong	89.3	1.	Hongkong	8.9
2.	Singapur	85.7	2.	Singapur	8.8
3.	Australija	82.7	3.	Novi Zeland	8.5
4.	SAD	82.0	4.	Švajcarska	8.3
5.	Novi Zeland	81.6	5.	SAD	8.1
6.	Velika Britanija	81.6	6.	Velika Britanija	8.1
7.	Irska	81.3	7.	Kanada	8.1
8.	Luksemburg	79.3	8.	Estonija	8.0
9.	Švajcarska	79.1	9.	Irska	7.9
10.	Kanada	78.7	10.	Australija	7.9
149.	Angola	43.5	134.	Burundi	5.0
150.	Iran	43.1	135.	Venecuela	4.9
151.	Republika Kongo	43	136.	Centralnoafrička Republika	4.6
152.	Turkmenistan	42.5	137.	Republika Kongo	4.3
153.	Burma	40.1	138.	Angola	4.2
154.	Zimbabve	35.8	139.	Demokratska Republika Kongo	4.0
155.	Libija	34.5	140.	Burma	3.8
156.	Kuba	29.7	141.	Zimbabve	2.9

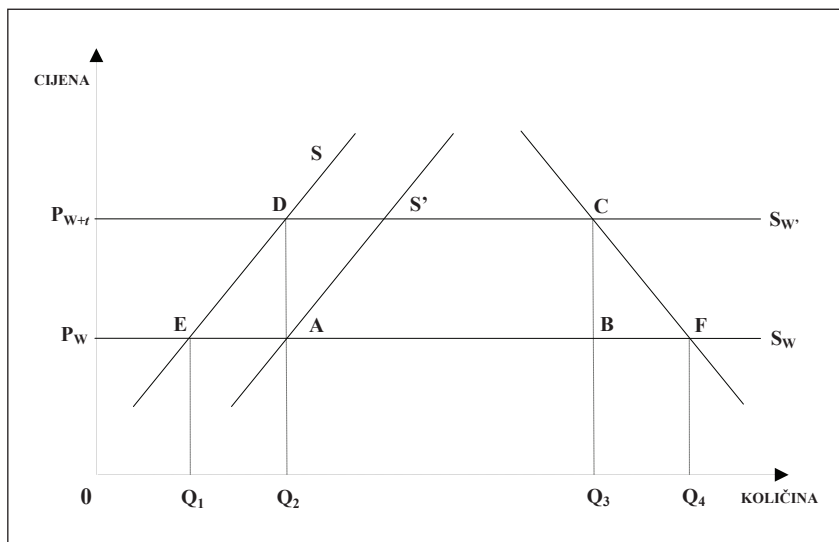
Država može ograničiti spoljnotrgovinsku razmjenu:

- *carinskim, i*
- *necarinskim barijerama.*

Carine su osnovni instrument zaštitne ekonomske politike. One predstavljaju dažbinu na uvoz, dakle, dio su poreskog sistema i način redistribucije dohotka. Kao sredstvo ograničavanja trgovine, carine imaju dalekosežne efekte: na potrošače, proizvođače, državu, regione, nacionalno bogatstvo i privredni razvoj.

³ Izvor: www.heritage.org; www.fraserinstitute.org

Grafik 1. Uticaj uvozne carine⁴

Na grafiku 1 dat je prikaz efekata uvođenja carina. Svjetska ponuda (S_w) je savršeno elastična. Domaća ponuda prikazana je krivom S , a domaća tražnja krivom D . Prije uvođenja uvozne carine, domaća proizvodnja odgovara količini od 0 do Q_1 , dok je uvoz jednak količini od Q_1 do Q_4 . Kada država uvede uvoznju *ad valorem* carinu u iznosu t , domaće cijene sa nivoa P_w rastu na nivo P_{w+t} . Na nivou cijene P_{w+t} , formira se nova svjetska ponuda, prikazana pravom S_w' . Domaća ponuda raste i sa nivoa S pomjera se na nivo definisan pravom S' .

Carinu plaćaju potrošači u domaćoj zemlji za čiji iznos su na gubitku. Prostor omeđen tačkama BFC predstavlja gubitak u potrošačkom višku. Domaći proizvođači povećavaju svoje cijene i proizvodnju, ali i tržišno učešće na domaćem tržištu. Sada je količina domaće proizvodnje definisana količinom od 0 do Q_2 , dok je uvoz koji se smanjio definisan količinom od Q_2 do Q_3 . Prostor omeđen tačkama DEA predstavlja troškove domaćih proizvođača usled povećane proizvodnje posle uvođenja carina, ali je prostor između linija cijena i iznad S , koji je poznat kao proizvođački višak, znatno veći. Država je na dobitku zbog carine koja

⁴ Izvor: Bjelić, Predrag *Necarinske barijere u međunarodnoj trgovini*, Prometej, Beograd 2004.

se sliva u budžet. Iznos carine koji država ubira definisan je prostorom između tačaka DCAB.

Dakle, iz ovog grafičkog prikaza vidimo da uvođenje carine (ili povećanje carinske stope) na uvoz nekog proizvoda, prije svega, povećava cijenu tog proizvoda na domaćem tržištu, odnosno dovodi do neto gubitaka na strani potrošača. Međutim, pored ovih, carine imaju i druge negativne efekte. Oni se odražavaju na ekonomiju u cjelini, pri čemu sa jedne strane smanjuju stepen ekonomskih sloboda, dok sa druge strane doprinose smanjenju ekonomskog razvoja.

Iskustva mnogih zemalja koje su „štatile” pojedine sektore visokim carinama pokazala su da se ti sektori nisu razvijali jer nisu bili izloženi konkurenciji, dok je samo u onim sektorima u kojima su carine bile niske ostvaren vidan napredak. Zato država treba da koristi carine isključivo kao instrument koji će omogućavati, a ne sprečavati ekonomski rast i razvoj.

Necarinske barijere ograničavaju slobodnu razmjenu na taj način što djelimično ili potpuno onemogućavaju inostranim proizvođačima da nude svoje proizvode i usluge na domaćem tržištu. Lista necarinskih barijera je izuzetno dugačka, a njihov broj se vremenom ne smanjuje, već, naprotiv, povećava. Nekoliko je osnovnih vrsta necarinskih barijera trgovini i to su:

1. *Kvantitativne restrikcije i slična ograničenja* (uvozne kvote, izvozna ograničenja, uvozne i izvozne dozvole, dobrovoljna ograničenja izvoza, zabrane uvoza ili izvoza, devizna ili druga finansijska ograničenja, diskriminatorni bilateralni sporazumi i barter trgovina);

2. *Necarinske dažbine i slične mjere koje se primjenjuju na uvoz* (prelevmani, polaganje depozita na uvoz, antidampinške dažbine, kompenzatorne dažbine i porezi za izravnanje carinskog opterećenja);

3. *Državna pomoć trgovini, restriktivna poslovna praksa i neke opšte mjere* (subvencije i druge vrste državne pomoći, politika vladinih nabavki, državna preduzeća, vladini monopoli i ekskluzivni trgovci, vladine mjere industrijskog ili regionalnog razvoja, državno finansiranje istraživanja i razvoja, nacionalni sistemi oporezivanja i osiguranja, makroekonomske mjere, politika konkurencija i politika imigracije);

4. *Carinski postupci i administrativna praksa* (postupci carinskog vrednovanja, postupci carinske klasifikacije i postupci carinjenja);

5. *Tehničke barijere trgovini* (zdravstveni i sanitarni propisi i standardi kvaliteta, sigurnosni i industrijski standardi i propisi, propisi o ambalaži i obilježavanju – uključujući i robne marke – i propisi o reklami i korišćenju medija).

Necarinske barijere su često netransparentne i teško se otkrivaju u mreži nacionalnih propisa donijetih sa potpuno opravdanim ciljevima. U mnogim slučajevima se primjenjuju proizvoljno, pa je njihov efekat na otežavanje trgovine ponekad razorniji od visokih carinskih stopa. Takođe, ne treba zanemariti dejstvo još jedne necarinske barijere koja ima takoreći horizontalnu primjenu, a to je samo administriranje svih ovih mjera koje vrše vladini organi i koje, samo po sebi, ograničava i usporava međunarodnu razmjenu usled neefikasnih birokratskih procedura.

Zbog značajanog uticaja koji sloboda razmjene ima na ekonomske slobode i *Heritage Foundation* i *Fraser Institute* uzimaju je u obzir prilikom izračunavanja Indeksa ekonomskih sloboda.

Heritage Foundation slobodu trgovine procjenjuje na osnovu dva inputa, i to:

- ponderisane prosječne carinske stope, i
- necarinskih barijera.

Tako su prema Izvještaju *Heritage Foundation* za 2007. godinu, najbolje rangirane zemlje, kada je u pitanju trgovina: Hongkong i Singapur, koje su 80% slobodne, zatim slijedi Norveška sa 79,2%, Namibija 79%, Kanada 78,2%, Hrvatska 77,8%, Švajcarska 77%, Tajvan 76,7 % i SAD, Velika Britanija, Irska sa 76,6%. S druge strane, kao najmanje slobodne zemlje u pogledu trgovine izdvajaju se: Kambodža 47,2%, Barbados 47%, Gabon 46,4%, Lesoto 44,4%, Republika Kongo 44,4%, Centralnoafrička Republika 44,2%, Zimbabve 42,6%, Kape Verde 31,2%, Libija 29,6%, Bahami 28,8% i Džibouti 26,4%⁵.

U cilju izračunavanja Indeksa ekonomskih sloboda, *Fraser Institute* slobodu međunarodne razmjene procjenjuje na osnovu sledećih inputa⁶:

1. porez na međunarodnu trgovinu (prihod od poreza na međunarodnu trgovinu kao procenat izvoza i uvoza, prosječna carinska stopa i standardna devijacija carinskih stopa);
2. trgovinske barijere (necarinske barijere i troškovi uvoza i izvoza);
3. veličina trgovinskog sektora;
4. crno tržište deviznog kursa;
5. kontrola međunarodnog kapitalnih tokova.

⁵ Izvor: www.heritage.org

⁶ Izvor: Gwartney, J., Lawson, R., *Economic Freedom of the World: 2007 Annual Report*. The Fraser Institute, Vancouver 2007.

Najbolje ocjene, kada je u pitanju sloboda međunarodne razmjene u Izvještaju *Fraser Institute* za 2007. godinu, dobile su sledeće zemlje: Hongkong 9.4, Singapur 9.3, Island 8.4, Čile 8.2, Ujedinjeni Arapski Emirati 8.2, Slovačka Republika 8.2, Holandija 8.1 i Estonija 8.1, dok najveća ograničenja u međunarodnoj razmjeni imaju: Burundi 3.3, Centralnoafrička Republika 3.2, Zimbabve 2.8 i Burma 1.4⁷.

Gdje je mjesto Crne Gore kada govorimo o ekonomskim slobodama i međunarodnoj razmjeni?

U godišnjem Izvještaju Fraser Insituta za 2007. godinu, od 141 zemalja, koliko ih je na rang listi, Crna Gora je rangirana na 60. mjestu, sa indeksom 6.8. Ocjene za svaku od pet kategorija koje se uzimaju u obzir izgledaju ovako:

1. Veličina države (Vlade) 5.0;
2. Zakonska struktura i zaštita vlasničkih prava 6.1;
3. Pristup stabilnom novcu 9.4;
4. Sloboda međunarodne razmjene 7.3;
5. Regulacija kapitala, radne snage i biznisa 6.3;

Radi poređenja, u tabeli 2 prikazano je kako su rangirane još neke zemlje po Indeksu ekonomskih sloboda i slobodi međunarodne razmjene.

Iz tabele 2 možemo vidjeti da je Crna Gora po Indeksu ekonomskih sloboda najbolje rangirana od svih zemalja u okruženju. Ona se nalazi daleko ispred susjedne nam Srbije, koja sa indeksom 5.6 zauzima 119. mjesto, ispred Bosne i Hercegovine i Albanije koje sa ocjenom 6 dijele 97. mjesto, Makedonije koja je na 86. mjestu sa indeksom 6.3, kao i ispred Hrvatske koja zauzima 82. poziciju sa indeksom 6.4. Takođe, Crna Gora je na 37. mjestu kada je u pitanju sloboda međunarodne razmjene sa ocjenom 7.3 i prednjači u odnosu na Hrvatsku, Srbiju, Makedoniju, Bugarsku, Bosnu i Hercegovinu i dr.

Kako se Crna Gora našla na ovoj poziciji? Šta ograničava njenu međunarodnu razmjenu?

⁷ Izvor: www.fraserinstitute.org

Tabela 2. Indeks ekonomskih слобoda и слобoda међународне разmjene за 2007. godinu⁸

Zemlja	Indeks	Sloboda међународне разmjene
Crna Gora	6.8 (60)	7.3 (37)
Hong Kong	8.9 (1)	9.4 (1)
Singapur	8.8 (2)	9.3 (2)
Luksemburg	7.8 (11)	7.9 (12)
Novi Zeland	8.5 (3)	7.9 (14)
Irska	7.9 (9)	8.4 (3)
Danska	7.7 (15)	7.7 (17)
Estonija	8.0 (8)	8.1 (8)
SAD	8.1 (5)	7.5 (25)
Australija	7.9 (9)	7.1 (49)
Češka Republika	7.0 (52)	8.0 (10)
Mađarska	7.5 (22)	7.9 (13)
Hrvatska	6.4 (82)	6.5 (77)
Srbija	5.6 (119)	6.0 (100)
Makedonija	6.3 (86)	6.4 (80)
Albanija	6.1 (97)	5.4 (124)
Bugarska	6.9 (56)	7.2 (46)
Bosna i Hercegovina	6.1 (97)	5.9 (101)

Crnogorska privreda se do avgusta 2003. godine „štitiла” primjenom:

- *ad valorem* carinskih stopa koje su se kretale u rasponu od 0% do 15 %, a čiji prosjek je iznosio 2,81%,
- sezonskih carinskih stopa od 20% na devet grupa proizvoda
- i prelevmana koji su se u obliku posebnih naknada naplaćivali na 30 poljoprivrednih proizvoda ili 124 tarifne pozicije (€/kg, €/litar, ili €/komad).

Avgusta 2003. godine, harmonizacija ekonomskih sistema država članica Državne zajednice Srbija i Crna Gora dovela je do usaglašavanja carinskih stopa sa Srbijom za 93% robnih pozicija. Ovo usaglašavanje do-

⁸ Izvor: Gwartney, J., Lawson, R., *Economic Freedom of the World: 2007 Annual Report*. The Fraser Institute, Vancouver 2007.

velo je do povećanja prosječne carinske stope u Crnoj Gori sa 2,81% na 6,13%, a ranija disperzija carinskih stopa od 0% do 15 % povećala se na raspon od 0% do 30%.

Decembra 2005. godine, donesen je novi Zakon o carinskoj tarifi na osnovu kojeg se carinska zaštita vrši primjenom kombinovane carinske stope koja se sastoji od:

- *ad valorem* carinske stope i
- specifične carine.

Dakle, danas se domaća privreda štiti carinskim stopama od 0% do 30%, pri čemu prosječna carinska stopa iznosi oko 6,2 % i sa specifičnim carinama koje se kreću u rasponu od 0,04 do 1,00 € po jedinici mjere i primjenjuju se na 320 tarifnih pozicija poljoprivrednih proizvoda.

Povećanjem carinskih stopa kroz proces harmonizacije došlo je do narušavanja ekonomskih sloboda u oblasti spoljnotrgovinske razmjene. Ukinuti su kontigenti na uvoz, dok je sistem dozvola zadržan. Prelevmani na poljoprivredne proizvode su ukinuti, ali primjenom specifičnih carinskih stopa na 320 poljoprivrednih proizvoda, značajno se ugrožavaju ekonomske slobode i sloboda međunarodne razmjene.

Takođe, ograničenja postoje i u oblasti necarinskih barijera. Ona se odnose na komplikovane uvozno-izvozne procedure (špedicija, skladištenje, carinjenje i sl.), koje narušavaju slobodu razmjene, a samim tim i nivo ekonomskih sloboda. Nepostojanje „crnog” deviznog kursa (uzrokovano eurom kao zvaničnim sredstvom plaćanja), kao i odsustvo značajnijih restrikcija u oblasti međunarodnog protoka kapitala, pozitivno utiču na nivo ekonomskih sloboda.

Na kraju, da bi se u Crnoj Gori postigao još veći stepen ekonomskih sloboda, aktivnosti u oblasti međunarodne razmjene moraju se usmjeriti na dalje smanjenje carinskih stopa, otklanjanje necarinskih barijera u trgovini, zaštitu svojinskih prava i ugovora, kako za domaća tako i za strana lica, kao i na otklanjanje preostalih prepreka slobodnom kretanju kapitala i radne snage.

ZAKLJUČAK

Slobodna međunarodna razmjena doprinosi ostvarivanju ekonomskih sloboda jer na jednoj strani obezbjeđuje potrošačima slobodan izbor proizvoda svih svjetskih proizvođača, najnižu moguću cijenu za pro-

izvode istog kvaliteta i zadovoljenje potreba sa minimalnom količinom resursa, dok na drugoj strani, konkurencija usljed slobodne međunarodne razmjene tjera proizvođače da racionalno upotrebljavaju resurse, uslovljava rast produktivnosti, podstiče kreativnost, inovacije i povećava investicije.

Međutim, treba imati u vidu da je slobodna međunarodna razmjena samo jedna od komponenti koja utiče na ostvarivanje ekonomskih sloboda. Stoga, da bi se zaista ostvario zavidan nivo ekonomskih sloboda, potrebno je shvatiti da liberalizacija ne predstavlja samo skup pravila koja se primjenjuje na oblast međunarodne trgovine već način razmišljanja koji se mora prihvatiti i primjenjivati od strane vlada u svim oblastima (privrednim, regulatornim, itd.). Jednostavno rečeno, kada se pretpostavke ekonomskog modela ne poštuju, stvarni rezultati se razlikuju od očekivanih. Zato je uvažavanje svih komponenti ekonomskih sloboda od ključne važnosti za njihovo ostvarivanje i njihov doprinos ekonomskom rastu i razvoju jedne zemlje.

LITERATURA

1. Babić Mate, Babić Ante, *Međunarodna ekonomija*, CIP, Zagreb 2000.
2. Berggren N., *The Benefits of Economic Freedom*, The Independent Review, Volume VIII, Number 2, Fall 2003, The Independent Institute, Oakland, CA, USA, 2003.
3. Bjelić, Predrag, *Necarinske barijere u međunarodnoj trgovini*, Prometej, Beograd, 2004.
4. Gwartney, J., Lawson, R., *Economic Freedom of the World: 2003 Annual Report*, The Fraser Institute, Vancouver, 2003.
5. Gwartney, J., Lawson, R., *Economic Freedom of the World: 2007 Annual Report*, The Fraser Institute, Vancouver, 2007.
6. Friedman, Milton i Rose, *Sloboda izbora*, Global book, 1998.
7. Friedman Milton, *Kapitalizam i sloboda*, Global book, Novi Sad 1997.
8. Hayek A. Friedrich, *Poredak slobode*, Global book, Novi Sad 2000.
9. Hayek A. Friedrich, *Put u ropstvo*, Global book, Novi Sad 1997.
10. Hazlitt, Henry, *Ekonomija u jednoj lekciji*, Global Book; 1998.
11. Jovanović Aleksandra, *Uvod u ekonomsku analizu prava*, Beograd 1998.
12. Kozomara, Jelena, *Spoljnotrgovinsko poslovanje*, Besjeda, Ars Libri, Beograd 2001.
13. Ludvig von Mises i Friedrich A. Hayek, *O slobodnom tržištu*, Mate, Zagreb 1997.
14. Stuart Mill, *On Liberty*, London, Penguin, 1971.

15. Milivojević Radmila i Kovačević Radovan, *Ekonomski aspekti carinske reforme u svijetlu pristupanja vjetroj trgovinskoj organizaciji*, SCEPP, 2004.
16. Prokopijević, Miroslav, *Konstitucionalna ekonomija*, E Press, Beograd 2000.
17. Smith, A., *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, Global book, Novi Sad 1998.
18. Stuart Mill John, *O slobodi*, London, Penguin 1971.
19. Vukotić, Veselin, *Makroekonomski računi i modeli*, CID, Podgorica 2001.
20. Vukotić, Veselin, *Psihofilozofija biznisa*, CID, Podgorica 2003.
21. Vukotić, Veselin, *Nova paradigma ekonomije*, IDN, Beograd 2000.
22. Vukotić, Veselin, *Svjesni i (ili) spontani poredak*, IDN, Beograd 2000.
23. Zbornik radova, *Politika i slobode*, IDN, Beograd 2003.
24. www.heritage.org
25. www.idn.org.yu
26. www.fraserinstitute.org

Nina DRAKIĆ

ECONOMIC FREEDOM AND INTERNATIONAL TRADE

Summary

Economic freedom is considered the single most important factor for economic growth and prosperity of a country. In our modern world of high technology and low costs for communication and transportation freedom of exchange across national borders is one of key factors of economic freedom.

This paper covers several important issues related to economic freedom and international trade. First part of the paper explains definition of economic freedom, measuring of economic freedom, factors that affect on economic freedom, etc. Second part explores topics such as international trade, tariffs and non-tariff barriers, international trade impact on economic freedom. Finally, in third part the paper elaborates index of economic freedom and trade barriers in Montenegro.

The goal of the paper is to give recommendations for trade policy reform for the purpose of decreasing trade barriers and achieving higher level of economic freedom.